

ترجمه نثر معاصر فارسی به انگلیسی^۱

پروین لؤلویی

ترجمه مصطفی حسینی

ادبیات داستانی منشور، در تعریف غربی آن، در ایران پدیده نوظهوری است و قدمت آن به قرن بیستم بازمی‌گردد. اولین مجموعه داستان کوتاه جمال‌زاده، با عنوان یکی بود و یکی نبود که کاملاً متأثر از غرب بود، در ۱۳۰۰ ش/۱۹۲۱م در برلین منتشر شد. پیشگامان نثر مدرن فارسی، مانند علوی و هدایت، در زمره روشنفکرانی بودند که در غرب تحصیل کرده بودند، افرادی که از آشوب‌های اجتماعی سیاسی که کشورشان را فلج کرده بود آگاه بودند. به علت فعالیت‌های سیاسی، برخی از آنها برای مدتی زندانی شدند و حاکمان مستبد به اشکال مختلف مانع انتشار آثارشان شدند؛ از این رو به تمثیل، طنز و نماد روی آوردند که در فرهنگ استبدادزده ایرانی، پدیده‌ای آشناست. در سال‌های اخیر شاهد پیدایش ادبیات داستانی (هم رمان و هم داستان کوتاه) براساس نواحی مختلف جغرافیایی ایران و تلاش برای بقای آن بوده‌ایم. ناگفته پیداست بازگردان اصطلاح‌های این نوع ادبیات داستانی به زبان و فرهنگی دیگر کاری بسیار دشوار است.

با اینکه ادبیات داستانی منشور مدرن فارسی از روزهای آغازین قرن بیستم منتشر شد، اما تا بعد از جنگ جهانی دوم نتوانست به دنیای انگلیسی‌زبان راه یابد. هنری د. ج. لا^۲ (۱۹۴۹)، در مجموعه‌ای مختصر، نویسندگان پرآوازه‌ای مانند آل‌احمد، چوبک و هدایت را معرفی کرد. از آن زمان به بعد، خاصه در سال‌های اخیر، آمریکا بازار پررونق ترجمه آثاری از ادبیات معاصر فارسی بوده است. چندین نشریه مانند مطالعات ایرانی، ادبیات، نقد ادبی، و ادبیات جهان همچنان ترجمه‌هایی از داستان کوتاه مدرن فارسی را منتشر می‌کنند.

آثار انتقادی و داستانی یکی از برجسته‌ترین نویسندگان معاصر ایران، جلال آل‌احمد، حیات اجتماعی و سیاسی روزمره را در ایران دوره پهلوی روایت می‌کند. معروف‌ترین اثرش غریب‌دگی — کتابچه‌ای انتقادی — در ایران ممنوع بود، اما بعد از انقلاب اسلامی چندین بار به اهتمام پُل اسپراکمن (۱۹۸۲)، جان گرین و احمد علیزاده (۱۹۸۲)، و رابرت کمپبل (۴۱۹۸) به انگلیسی ترجمه شده است. دو مترجم آخر مقدمه و یادداشت‌هایی بر

ترجمه‌هایشان افزوده‌اند. ترجمه اسپراکمن پیشگفتاری به قلم احسان یارشاطر دارد. هر سه ترجمه دقیق و خوشخوان‌اند. ترجمه سه داستان کوتاه آل‌احمد اثر جان ک. نیوتن (۱۹۷۷)، جان گرین (۱۹۸۸) و محمدرضا قانون‌پرور (۱۹۸۸) لحن بذله‌آمیز و طنزآمیز متن اصلی را به خوبی منتقل می‌کند. جُنْگِ (۱۹۸۲) مایکل هیلمن شامل ده داستان کوتاه و شش مقاله پراکنده در باب موضوع‌های مختلف است؛ این ترجمه‌ها که به قلم مترجمان مختلف انجام شده است دقیق‌اند و روی هم‌رفته باب آشنایی خوبی به روی نویسنده و آثارش می‌گشایند.

بزرگ علوی بیشتر عمر خود را در غربت و در آلمان شرقی گذراند. کتاب دومش، ورق پاره‌های زندان، که در زندان نوشته شده در ۱۹۴۱ بلافاصله بعد از آزادی‌اش از زندان منتشر شد. مجموعه‌ای شامل پنج داستان که شرح سوانح زندگی در زندان است. در کتاب (۱۹۸۵) دان رفعت^۳، روایتی از زندگی علوی براساس چند مصاحبه وجود دارد. ترجمه این داستان‌ها زبان محاوره‌ای اما فاخر متن اصلی را باز می‌تاباند. جان اوکین^۴ (۱۹۸۹) نیز در انتقال زبان ساده و مقتصدانه رمان چشم‌هایش موفق است.

سبک توصیفی چوبک در جُنْگ کوچک داستان‌هایش به قلم ف. ر. س. بگلی^۵ (۱۹۸۲) به خوبی بازآفرینی شده است. این گزیده که شامل چهار داستان کوتاه و نمایشنامه‌ای مختصر است؛ نگاهی اجمالی به سبک ناتورالیستی آثار اوست. فصلی از یکی از رمان‌هایش، تنگسیر، نیز در این مجموعه آمده است. این ترجمه اگرچه دقیق است، اما هیچ‌چیز از ارزش‌های هنری متن اصلی به آن راه نیافته است.

رمان سووشون، به قلم اولین نویسنده زن ادبیات داستانی ایران، سیمین دانشور، نقطه عطفی در ادبیات داستانی معاصر است. در این رمان پر فروش، نویسنده به پیشینه اجتماعی و تاریخی اشغال ایران به دست نیروهای متفقین از دید زنی پرداخته است. ترجمه این رمان به قلم محمدرضا قانون‌پرور (۱۹۹۰)، و رکسانا زند (۱۹۹۱) دقیق و خوشخوان است. ترجمه زند بیشتر به زبان عامیانه است و سبک ساده متن اصلی را به طرز موفقیّت‌آمیز باز می‌آفریند. مریم مافی (۱۹۸۹) پنج فقره از داستان‌های کوتاه دانشور، همراه با قطعه‌ای تأثیربرانگیز را درباره مرگ شوهرش، جلال آل‌احمد، ترجمه کرده است. این مجموعه همچنین شامل ترجمه نامه‌ای از دانشور درباره آثارش می‌باشد. پیشگفتار مترجم نگاه مفیدی به ادبیات داستانی دانشور عرضه می‌کند. زبان محاوره‌ای اما فاخر این ترجمه یادآور اصل فارسی داستان‌هاست. آثار صادق هدایت، معروف‌ترین و برجسته‌ترین نویسنده معاصر فارسی، بارها به انگلیسی منتشر شده است. اولین ترجمه شاهکارش، بوف کور، به قلم کاستلو (۱۹۵۷) برگردان تحت‌اللفظی متن اصلی است. ترجمه ایرج بشیری (۱۹۷۷) گاه دقیق است و انگلیسی نسبتاً نامأنوس او خوانش ترجمه‌اش را دشوار می‌کند. با این همه، نسخه بازبینی شده و ارتقاء یافته

بشیری در جنگ راسل کریستسون (۴۱۹۸) آمده است؛ در کنار یازده داستان کوتاه هدایت که کارول سایرز گرد آورده و مترجمان مختلف به انگلیسی دقیق و خوانایی ترجمه کرده‌اند. اولین جنگ داستان‌های کوتاه هدایت که سیاوش دانش (۱۹۷۲) به انگلیسی ترجمه کرد شامل شش داستان کوتاه بود، و «یادداشت‌های بازمانده یک دیوانه» نیز در میان آنها بود. هدایت این داستان را در اصل، قبل از اینکه به فارسی ترجمه شود، به فرانسه نوشت. این داستان در جنگ کریستسون (۴۱۹۸) نیز گنجانده شده است. ترجمه‌های کارتر برایت (۱۹۷۸)، گیتی نشاط و مرلین والدمن (۱۹۷۸) از دو داستان کوتاه هدایت ساده اما سلیس است. جنگ احسان یارشاطر (۱۹۷۹) جامع‌ترین مجموعه آثار هدایت به انگلیسی است: مجموعه‌ای شامل هفده داستان به قلم تعدادی از مترجمان. لحن کنایه‌آمیز، نیشدار و زبان طنزآمیز از ویژگی‌های سبکی هدایت است. بیشتر ترجمه‌های پیش‌گفته خاصه ترجمه‌های بوف کور، متأسفانه (و شاید به ناگزیر) حق مطلب را درباره این ویژگی‌ها، ادا نکرده‌اند. اما ج. م. ویکنز (۱۹۷۹) در انتقال دست‌کم پاره‌ای از ویژگی‌های ممتاز داستان‌های هدایت موفق بوده است.

جمال‌زاده، پیشگام نثر معاصر فارسی، در مقایسه با دیگر نویسندگان ایرانی که آثارشان به انگلیسی ترجمه شده، از شهرت کمتری برخوردار است. با این‌همه، حشمت مؤید و پُل اسپراکمن (۱۹۸۵) اولین مجموعه داستان‌های کوتاه معاصر فارسی را وفادارانه ترجمه کرده‌اند. ترجمه آنها از این شش داستان روان و پر از اصطلاح‌های زبانی است. رمان دو جلدی جمال‌زاده سر و ته یک کرباس زیر عنوان اصفهان‌نامه به گفته نویسنده دربرگیرنده خاطرات دوران کودکی اوست. ترجمه و. ل. هستون (۱۹۸۳)، از این اثر با وجود تغییرات ویرایشی زیادی که در مقدمه آمده، نسبتاً دقیق و خواناست.

یکی از برجسته‌ترین و پرکارترین نویسندگان ادبیات داستانی اواخر دهه ۱۹۵۰ غلامحسین ساعدی است. او عناصر رمان و داستان کوتاه را در برخی از مجموعه داستان‌هایش تلفیق کرده است که در آن هر داستان — با وجود مستقل بودن — با داستان‌های دیگر در همان مجموعه شباهت‌هایی دارد. رابرت کمپیل، حسن جوادی و جولی اسکات میثی (۱۹۸۱) ترجمه‌هایی از پنج داستان او عرضه کرده‌اند، و ترجمه مینو ساوتگیت (۴۱۹۸) همه شش داستان موجود در مجموعه ترس و لرز را شامل می‌شود. هردو کتاب حاوی ترجمه‌هایی دقیق به انگلیسی اصطلاحی روان است. ساعدی همچنین نمایشنامه‌نویسی موفق است. (او برای نمایشنامه‌هایش از نام مستعار گوهر مراد استفاده می‌کند). فیلم‌نامه فیلم سینمایی گاو به کارگردانی داریوش مهرجویی، برگرفته از پنجمین داستان عزاداران بیل، یکی از آثار درخشان سینمای ایران و برنده چندین جایزه جهانی است.

ادبیات فارسی در زمینه ادبیات نمایشی در مقایسه با ادبیات داستانی چندان بارآور نبوده، اما تأثیر ساعدی در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ مهم بوده است. نمونه‌هایی از نمایشنامه‌هایی که در این دوران نوشته شده در جنگ قانون‌پرور و گرین (۱۹۸۹) ارائه شده است. این جنگ شامل یازده نمایشنامه به قلم هفت نویسنده از جمله دو نمایشنامه ساعدی است. این ترجمه‌ها که به قلم مترجمان مختلف انجام شده با وجود اینکه به لحاظ قوت ترجمه در یک سطح نیستند، ترجمه‌هایی وفادارند.

چندین جنگ ادبیات داستانی معاصر فارسی در دسترس خوانندگان انگلیسی‌زبان قرار دارد. مایکل هیلمن (۱۹۷۶) ترجمه‌هایی از چهارده قطعهٔ منشور از جمله برخی مقاله‌های انتقادی به دست داده است. در این جنگ، همچنین خلاصهٔ چهار رمان آمده که حس و حال کل مجموعه را به منزلهٔ اثری هنری به خواننده منتقل می‌کند. این ترجمه‌ها، که به اهتمام گروهی از مترجمان صورت گرفته، فاخر و دقیق است.

مینو ساوتگیت (۱۹۸۰) پانزده داستان کوتاه را که برخی از آنها متعلق به نویسندگان نسل جوان تر است ترجمه کرده است. برخلاف کتاب هیلمن، اثر ساوتگیت شامل دو داستان کوتاه به قلم زنان نویسنده — سیمین دانشور و مهشید امیرشاهی — است. این ترجمه‌های عامیانه، عموماً، متن اصلی را به‌خوبی عرضه می‌کنند.

جامع‌ترین این جنگ‌ها زیر نظر حشمت مؤید (۱۹۹۱) گرد آمده است. این جنگ شامل آثار بیست‌وشش نویسنده، از جمله هفت زن، است. اگرچه همهٔ ترجمه‌ها به انگلیسی اصطلاحی است، اما برخی از آنها، با توجه به تبحر برخی مترجمان، از ترجمه‌های دیگر بهتر و پخته‌تر هستند. این نکته در باب تمام جنگ‌ها صادق است. در همهٔ این جنگ‌ها یادداشت‌های زندگینامه‌ای نیز دربارهٔ هر نویسنده‌ای درج شده است.

جالب اینکه بعد از انقلاب اسلامی (۱۹۷۹)، حضور زنان نویسنده در ادبیات داستانی پررنگ بوده است. دغدغهٔ آنها عموماً (مانند دانشور) دربارهٔ حیات اجتماعی و خصوصی زنان ایرانی است. ثریا پاک‌نظر سالیوان (۱۹۹۱) آثار برخی از این زنان را ترجمه کرده است.

^۱ برگرفته از دانشنامهٔ ترجمهٔ ادبی به انگلیسی زیر نظر آلیو کلس (۲۰۰۰، صص. ۱۰۶۱-۱۰۶۳) مدخل (Contemporary Persian Prose).

^۲ Henry D. G. Law

^۳ Donn  Raffat's *Prison Papers of Bozorg Alavi: A Literary Odyssey*

^۴ John O'Kane

^۵ F. R. C. Bagley's *Sadeq Chubak: An Anthology*